# BAHÇEŞEHİR ÜNİVERSİTESİ HUKUK FAKÜLTESİ DERGİSİ
## Bahçeşehir University Law Review

Cilt: 12 | Sayı: 151-152
Mart - Nisan 2017



Hakemli Makaleler

- Dağıtım Sözleşmelerine Uygulanmak Üzere Yabancı Bir Hukuk Sisteminin Seçilmesinin Denkleştirme Talebi Bakımından Etkisi
  Tolga AYOĞLU

- Adi Ortaklık İlişkileri Bakımından Senetle İspat Zorunluğunun Uygulanabilirliği Üzerine Düşünceler
  Tolga AYOĞLU

- Rekabetin Korunması Hakkında Kanun Uyarınca Rekabete Aykırı Davranışlar Sebebiyle İleri Sürülen Taleplerle İlgili Zamanaşımı Süresinin Başlangıç Anı
  H. Murat DEVELİOĞLU

- Ceza Muhakemesinde Çocuk Mağdurların Hakları
  Vesile Sonay EVİK

- Gemi Yakıtı Sözleşmesi 2001: Amaç, Kapsam ve Uygulama Alanı
  Cüneyt SÜZEL

- Erasmus'un Hümanist Bir Prens Yaratma Çabası
  Birden GÜNGÖREN BULGAN

Hakemsiz Makale

- Tağşiş Edilen Gıdalar Sebebiyle Meydana Gelen Zararlardan Sorumluluk
  Hasan PETEK



seçkin

BAHÇEŞEHİR
ÜNİVERSİTESİ
HUKUK FAKÜLTESİ DERGİSİ

Cilt: 12 | Sayı: 151-152
Mart - Nisan 2017

**Derginin Sahibi**
Bahçeşehir Üniversitesi Hukuk Fakültesi Adına
Hukuk Fakültesi Dekanı
Prof. Dr. Ayşe NUHOĞLU

**Sorumlu Müdür**
Yrd. Doç. Dr. Didem YILMAZ

**Editör**
Yrd. Doç. Dr. Ceren Zeynep PİRİM

**Editör Yardımcısı**
Arş. Gör. Mert NOMER

**İletişim Adresi**
Bahçeşehir Üniversitesi Hukuk Fakültesi,
Çırağan Caddesi Osmanpaşa Mektebi Sokak No: 4-6
34353, Beşiktaş / İSTANBUL
Tel: +90 (212) 381 03 52
Faks: +90 (212) 381 03 50
**İletişim:** cerenzeynep.pirim@law.bau.edu.tr
didem.yilmaz@law.bau.edu.tr
**Elektronik Ağ:** www.bahcesehir.edu.tr

**Sayfa ve Kapak Tasarımı**
Emre KIZMAZ

**Yayıncı**
Seçkin Yayıncılık A.Ş.
Mustafa Kemal Mah. 2158. Sok. No: 13 Çankaya / ANKARA
Tel: 0312 435 30 30 - Faks: 0312 435 24 72

**Basılan Matbaa**
Vadi Grafik Ltd. Şti. – Sertifika No: 33748
2284 Sok. No: 101 İvedik Organize Sanayi - Yenimahalle / ANKARA
Tel: 0 312 395 85 71

**Basım Yeri | Yılı**
Ankara | Nisan 2017

**ISSN**
1304-7949

*Bahçeşehir Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi,*
*iki ayda bir yayımlanan yerel, süreli ve hakemli bir dergidir.*
*Dergide yayımlanan yazılarda ileri sürülen görüşler yazarlara aittir.*

Hakemli Makale

# Erasmus'un Hümanist Bir Prens Yaratma Çabası

## Erasmus' Efforts to Create a Humanist Prince

*Birden GÜNGÖREN BULGAN*

"İnkâra kalkışmayalım; bir zamanlar yüzyılının en parlak ve en büyük ününün taşıyıcısı olan Rotterdamlı Erasmus'un bugün neredeyse sadece adı var."

*Stefan Zweig*

**Öz:**

*Hıristiyan Prensin Eğitimi* başlıklı eseri *Deliliğe Övgü* kadar tanınmasa da Erasmus'un hümanist eğitim anlayışını ortaya koyması açısından önemlidir. Erasmus'un hümanist eğitimi Antik Yunan ve Roma düşüncesi ile Hıristiyanlığın bir sentezinden oluşmaktadır. Erasmus, Prens'e verdiği öğütlerle onun bir tiran olmasını engellemeyi amaçlamaktadır. Erasmus, Şarlken'e ithaf ettiği bu eserde Prens'e barışçı bir politika gütmesi yönünde öğütler de vermektedir.

Erasmus'un hümanizmi ile Luther'in reform hareketinin çatışması dönem açısından büyük önem taşımaktadır. Erasmus başta Luther'i desteklediyse de onun Katolik kilisesinden kopmak istemesi konusunda ayrışmaktadırlar. Bir diğer farklılaştıkları konu özgür irade meselesidir. Bu tartışma Erasmus ve Luther'in eğitim anlayışına da yansımaktadır. Erasmus'un *Bir Hıristiyan Prensin Eğitimi* bir ütopya mıdır? Bu eseri More'un *Ütopya*'sı ile aynı dönemde kaleme alan Erasmus, prensin hümanist eğitimi ile erdemli olabileceği düşüncesini savunmaktadır. Erasmus *Bir Hıristiyan Prensin Eğitimi*'nde Machiavelli'nin *Prens*'inden siyaset ve ahlakı ayırmaması ve "Hıristiyan erdemine" vurgu yapması bakımından farklılaşmaktadır. Bu eserde Prens'in tiran olmasını engellemeye ve ona hümanist bir bakış açısı kazandırmaya çalışan Erasmus, barış yanlısı görüşleriyle sadece dönemin prenslerini değil Vives ve Valdès gibi İspanyol düşünürleri ve Grotuis'u da etkilemiştir. Bu açıdan *Bir Hıristiyan Prens'in Eğitimi*, More'un *Ütopya*'sı ve Machiavelli'nin *Prens*'i kadar dikkate değerdir.

**Anahtar Kelimeler:**

Erasmus, Luther, Machiavelli, Humanizm, Reform.

* Yrd. Doç. Dr., Galatasaray Üniversitesi Hukuk Fakültesi Genel Kamu Hukuku Anabilim Dalı; [bgungoren@gsu.edu.tr], [birdengungorenbulgan@gmail.com].

**Abstract:**

*Education of a Christian Prince* by Erasmus is not as well-known as *The Praise of Folly* but it is equally important to understand the method he foresees to educate a ruler. In general, the humanist education is a synthesis of Antiquity and Christian Thought. In his work, Erasmus aims at preventing the Prince from becoming a Tyrant. The work differs from the Prince as it does not distinguish politics from morals and emphasizes "Christian virtues". Erasmus dedicated his book to Charles V, and advised him to follow peaceful policies.

Humanism of Erasmus dates back to the same period as Luther's reformation movement and this has a huge impact in history. Although he was a proponent of Luther's at the beginning of the period, he later dissented with his strong rupture with the Catholic Church. Another point of differentiation is free will and one can follow the traces of this issue in Erasmus' and Luther's views on education. Is the humanist education a utopia? This piece, written in inter-relation with More's work, is utopian in the sense that a Prince with Christian virtues will make things better for all but on the other hand, it actually was a guide for the princes' education at the time. It contains universal principles and aims at providing a point of view. Erasmus had an influence on Spanish scholars of his time and also Grotius. Therefore his *Education of a Christian Prince* is as significant as More's *Utopia* and Machiavelli's *Il Principe*.

**Keywords:**

Erasmus, Luther, Machiavelli, Humanism, Reformation.

## Giriş

Erasmus, genellikle *Deliliğe Övgü* başlıklı eseri ile bilinir ise de bir diğer önemli eseri *Bir Hıristiyan Prensin Eğitimi*'dir. Machiavelli'nin *Prens*inden farklı olarak "Hıristiyanlığa" vurgu yapan Erasmus, prensin Antik Yunan ve Roma ile Hıristiyanlığın sentezinden oluşan hümanist bir eğitim alması gerektiğini düşünmektedir. Bu eğitim ile prensin tirana dönüşmesinin önleneceğini düşünen Erasmus, eserini Şarlken'e ithaf etmiştir. Bu eser aynı zamanda barışçı bir politika gütmesi için de prense öğütler vermektedir.

Luther ile özgür irade konusundaki bir tartışmaya giren Erasmus'un Reforma karşı aldığı tavır da bu polemikle belirginleşmektedir. Erasmus da More ile birlikte Katolik kilisesinin reforme edilmesi gerektiği kanaatindedir ancak Luther'in prenslere Papalık karşısında bağımsızlık kazandıran ve Hıristiyanları iki kutba ayıran öğretisi onu tekrar Katolik kilisesinin yanında yer almasına neden olacaktır. Erasmus, Protestanlıkla ortaya çıkacak mezhep çatışmalarını öngörmüş ve buna ilişkin uyarılarda bulunmuştur.

Hıristiyan Prens'in seçimle gelmediği takdirde tiran olmasını engellemek için eserinde verdiği öğütler hem Antik Yunan ve Roma mirasını hem de Hıristiyanlığın temel değerlerini içermektedir. More'un *Ütopya*sı ile aynı

dönemde kaleme aldığı bu eser de bir ütopya sayılabilir mi? Hümanist eğitim anlayışı ile erdem içselleştirilebilir mi? Erasmus'un *Hıristiyan Prensinin Eğitimi* başlıklı eseri dönemin prensleri için bir başucu kitabı olmuştur. Barışla ilgili görüşleri Vives ve Valdès gibi İspanyol düşünürler ve Grotuis tarafından devralınan Erasmus, Machiavelli ve More kadar dönemin şekillendirilmesinde etkin olmuş bir düşünürdür. Bu eserde ortaya koyduğu birçok düşünce hala güncelliğini korumaktadır. Bu nedenle de daha fazla hatırlanmaya değerdir.

## 1. Erasmus'un Hümanizminin Luther'in Reformuyla Çatışması

Erasmus (1465-1536), dönemin en ünlü hümanistlerinden biri sayılmaktadır. Katolik bir rahibin çocuğu olarak Hollanda, Gauda'da dünyaya gelen Erasmus, anne ve babasının erken ölümü üzerine bir manastıra yerleştirilir.[1] Manastır yaşamını[2] (1488-95) yazılarında eleştirir. 1492'de rahip olan Erasmus, bir süre Cambrai piskoposu Henrik van Berger'in sekreterliğini yapar.[3] 1493'te kardinal olması beklenen piskoposun sekreteri olarak manastırdan ayrılır ve Roma'ya gider. Ancak Piskopos'un atanması gerçekleşmeyince üniversitede teoloji eğitimi almak üzere Paris'e gider.[4] Burada Teoloji, Felsefe ve Yunanca okur.[5] Paris'te olduğu dönem hümanist akım ile yakınlaşır. Gaguin[6] gibi düşünürler ile tanışır.[7] Paris'te olduğu dönem eğitim ile ilgili *De ratione studii* adlı çalışmayı kaleme alır.[8] 1498'de Erasmus dör-

1 Babasının ölümü sonrasında vasisi tarafından Steyn'deki Augustin manastırına yerleştirilir (ERASMUS, Desiderus, *Bir Hıristiyan Prensin Eğitimi*, Öteki Yayınları, 2000, *Giriş*, s. 17.; HUIZINGA, Johann, *Erasmus and the age of Reformation*, London, Harper Torchbook, 1957, s. 7).

2 *Bir Hıristiyan Prensin Eğitimi* adlı eserinde manastır yaşamını bir çeşit aylaklık olarak nitelendiren Erasmus, oradakilerin hayatının masum olmaktan uzak olduğunu belirtir (ERASMUS, *Bir Hıristiyan Prensin Eğitimi*, s. 141).

3 Erasmus ilk eseri *Antibarbari*, McConica'ya göre adeta bir gençlik manifestosudur. Bu eseri piskoposun yanında çalıştığı zamanda kaleme aldığı belirtilmektedir (MCCONICA, *Erasmus*, Altın Kitaplar Yayınevi, 2004, s. 19). *Antibarbari* başlıklı eserinde bir papaz olarak değil bir hümanist olarak konuştuğunu söylemektedir. (AUGUSTJİN, Cornelius, *Der Humanist als Theologe und Kirchenreformer*, Leiden, E.J. Brill, 1996, s. 6).

4 HUIZINGA, s. 21.

5 LEHMKUHL, Josef, *Erasmus-Machiavelli*, Würzburg, Königshausen & Neumann, 2008, s. 26.

6 Robert Gaugin (1433-1501) ünlü hümanist şair, yazar ile Erasmus yakınlaşır (CROMPTON, Samuel Willard, *Erasmus*, Philadelphia, Chaelsea House Publischers, 2005, s. 21).

7 HUIZINGA, s. 25.

8 Bu eserde eğitimin nasıl düzenleneceği ve gerçek vatandaşın temel donanımı olarak kabul edilen yazarların kavranmasının nasıl gerçekleşebileceğini ele almıştır (MCCONICA, s. 34).

düncü Mountjoy Baronu olan ve Büyükbabasının Gül Savaşları esnasındaki vefalı hizmetlerinden dolayı asillikle ödüllendirilen Wiliam Blount'un özel öğretmenliğini yapmıştır.[9] Mountjoy, Erasmus ile dost olmuş ve İngiltere'ye döndüğünde kendisine eşlik etmek üzere Erasmus'u da davet etmiştir.[10] Bu dönemde kaleme aldığı atasözlerinden ve ünlü deyişlerden oluşan derlemesi *Adagia*'da klasik bilgelikle Hıristiyan öğretisinin uyuştuğunu göstermeye çalışmaktadır.[11]

1499 ilk İngiltere seyahatinde Thomas More, John Colet[12] ve hatta VIII. Henri ile tanışır.[13] 1501'de Hollanda'ya döner[14] ve 1502'de ise Louvain'e yerleşir. 1503'te Arşidük Phillip'in dönüşünü kutlamak için Jean Desmarez'in (Pauludanus) isteği üzerine bir söylev yazar.[15] Ancak uygun bir himayeye kavuşamaz. Bunun üzerine İtalya'ya[16] oradan da tekrar İngiltere'ye geçer.[17] İngiltere'de kaldığı dönemde Thomas More ile yakın bir dostluk kurar.[18] Erasmus, More ile birlikte 1506'da helen hiciv ustası Samsatlı Lucianos'un *Luciani opuscula* içindeki eserlerden *Parazit'e Övgü* ve *Sineğe Övgü*'yü yayınlar. Bu eserleri sadeleştiren Erasmus ve More kendi eserlerine de buradaki mizahi üslubu uyarlarlar.[19] Yine bu üslupla kaleme alınmış olan *Deliliğe Övgü*'yü

---

9 MCCONICA, s. 39.

10 McConica Erasmus'un *Adagia* adlı eserini Mountjoy ile yaptığı sohbetler esnasında tasarladığını düşünmektedir (MCCONICA, s. 39).

11 *Adagia*'da prenslere ilişkin olarak "Bunu en çok dikkate alması gereken prenstir, tabii eğer bir korsanın değil de gerçek bir prensin aklına sahipse, yani kalbi herkesin iyiliği için çarpıyorsa. Ancak günümüzde piskoposlarla krallar her şeyi başkalarının elleri, kulakları ve gözleri aracılığıyla yapmakta, kendilerini en az ilgilendiren şeyin kamu iyiliği olduğunu düşünmekte ve bu halleriyle de ya kendi özel mal mülkleriyle uğraşmakta ya da tamamen zevk ve sefaya dalmaktadırlar" (MCCONICA, s. 46).

12 Erasmus'un Colet ile mektuplaştığı bilinmektedir. Colet onu İncil'in teolojik açılımını yapmak için birlikte çalışmaya davet etmiş ancak Erasmus, Yunanca'ya hakim olmadığı gerekçesi ile bu teklifi reddetmiştir (MCCONICA, s. 55).

13 ERASMUS, *Bir Hıristiyan Prensin Eğitimi*, Giriş, s. 18.

14 Bu dönemde Origenes'ten alıntılar da içeren dini edebiyat alanındaki ilk önemli denemesi *Enchiridion*'ı kaleme alır (MCCONICA, s. 59).

15 ERASMUS, *Bir Hıristiyan Prensin Eğitimi*, Giriş, s. 20.

16 Bu dönemde Torino Üniversitesinden teoloji doktorası alacaktır (MCCONICA, s. 62).

17 ERASMUS, Giriş, s. 18.

18 Russel, Batı Felsefesi Tarihinde iki düşünürü bir arada ele almaktadır. Her ikisinin de skolastik düşünceden nefret edip kilise içinde bir reformdan yana olduğunu söylemektedir. "İkisi de reform sırasında Protestanların ayrılık yaratmasına üzüldüler. İkisi de kurnaz, zeki, mizah dolu bir karaktere sahip ve çok usta yazarlardı" (RUSSEL, Bertrand. *Batı Felsefesi Tarihi*, İstanbul, Say Yayınları, 1983, s. 492).

19 LEHMKUHL, s. 36.

Erasmus, Thomas More'a adar.[20] Erasmus, papalığın bir reformdan geçmesi gerektiğine inanmaktaydı. *Deliliğe Övgü*'de de bu yönde birçok eleştiri görmekteyiz. Bu eserinde törenlerin ve ruhban sınıfının koyduğu kuralların anlamsızlığını vurgular; krallar, papalar ve ruhban alay konusu edilir. Erasmus, Papalığın ve piskoposların güç ve zenginliğin pençesine düştüğünü söylemekte, prenslerin de hırsları ve çıkarları peşinde olduklarını belirtmektedir.[21]

Akal'a göre skolastik'e ya da geleneksel durağan ilahiyata karşı, insana mutluluk ve yetkinlik kazandıran bir bilimler kültürüne dayanan ve Hümanizm adını alan akım, Kilise'yi derinden etkilemişti.[22] "Bu açıdan, hümanistlerin ona neden karşı çıktıklarını ilk bakışta kavramak kolay olmaz. Ta ki, Hümanizmin aslında; Kilise'nin artık yavaş yavaş boş bırakmaya başladığı bir alanda kurulması gereken güçlü dünyevi yönetimin sözcülüğünü yaptığı anlaşılsın".[23] Akal'a göre Protestanlık da hümanizm gibi güçlü bir dünyevi yönetimin sözcülüğünü yapmıştı, ama bu yönetime İncil'e harfi harfine bağlı bir dinsel bireycilikten ulaştığı için, Hıristiyan dogma karşısında kuşkucu bir tavrı ifade eden Hümanizm'in amansız rakibiydi.[24]

Elton, Luther ve Erasmus arasındaki ayrışmadan tüm hümanistlerin Reforma karşı çıktığını düşünmemek gerektiğini, Reform ve hümanist geleneğin arasında sıkı bağlar olduğunu vurgulamaktadır.[25] Elton, Erasmus ve Luther gerçekte ne denli ayrı olsalar da Erasmusçu hümanizmin başlangıçta Reformasyon ile duygudaşlık içine olduğunu belirtir.[26] Erasmus şöyle bir popüler nüktenin konusu olmuştur: "Luther'in çıktığı yumurtayı Erasmus yumurtlamıştır" ve "ya Erasmus Lutherleşmekte ya da Luther Erasmuslaşmaktadır"[27] Bir diğer deyim

20 "İlk önce, sizi düşünürken, soyadınız Morus, bana Greklerin deliliğe verdikleri Moria adını hatırlattı, bununla birlikte bu ilgi ancak adlar arasındadır ve herkesin onaylayacağı gibi, bu Tanrıçanın etkilerinden pay almış olmaktan pek uzaksınız. Aynı zamanda bu şakanın hoşunuza gideceğini düşündüm" (ERASMUS, *Deliliğe Övgü*, İstanbul. Kabalcı, 1998, s. 7).

21 ERASMUS, *Deliliğe Övgü*, s. 166.

22 AKAL, Cemal Bâli, *İktidarın Üç Yüzü*, Ankara, Dost Kitabevi Yayınları, 1998, s. 84.

23 "Hümanizm'in tam karşıtı sayılması gereken bir hareketle, Reform'la birlikte anılmasının nedeni budur. Hümanistler, Katoliklik'in çileci temellerini sarstıkları bir sırada, Hümanizm ve Rönesans'la uzaktan yakından ilişkisi olmayan bir dinsel hareketle karşılaştılar. Bu hareketi skolastik ahlaka güçlü darbeler indirdiği için başlangıçta alkışlamaktan geri kalmadılar, ama Reform'un uyguladığı kaba şiddet karşısında, kısa sürede, dehşeye kapıldılar. Luther-Erasmus çatışması bunun iyi bir örneğidir." AKAL, *İktidarın Üç Yüzü*, s. 84.

24 AKAL, *İktidarın Üç Yüzü*, s. 84.

25 ELTON, G.R., *Reformasyon Avrupası*, 1517-1559, İstanbul, Idea Yayınları, 2012, s. 50.

26 ELTON, s. 84.

27 ERASMUS, *Bir Hıristiyan Prensin Eğitimi*, Önsöz, s. 11.

"Ubi Erasmus innuit, illic Luther irruit" (Erasmus'un eliyle gel dediği yerden, Luther içeri saldırdı).[28] Reformcu Almanya Erasmus'u ılımlı bir Luther yanlısı olmakla suçlarken, Löwen'in tutucu Katolik Fakültesi ona düşman kesilmiş ve onu "Luther denen vebanın kışkırtıcısı" olarak nitelendirmiştir.[29] Zweig'a göre Hümanizm, özü bakımından devrimci değildir ve Erasmus düşünceleriyle kilise reformu için en önemli hazırlıkları gerçekleştirmiş olmakla birlikte, uzlaştırıcı, barıştan yana kişiliğinden ötürü kiliseyi bölmekten korkmaktadır.[30]

Hıristiyan hümanizminin kurucusu olarak kabul edilen Erasmus, Luther'den farklı olarak insan aklının doğruya ulaşabileceği kanaatindedir.[31] Rudolf Pfeiffer, *humanistas erasmiana*'dan bahseder. Bu Antik Yunan ve Hıristiyanlığı birleştirme çabası olarak değerlendirilebilir.[32] İnsan ruhunun özgürce gelişimine dayanır.[33] Humanitas[34], Erasmus'ta içsel özgürlüğe ve insan onuru kavramına ilişkindir.[35] Erasmus'un hümanizmi dini, entelektüel ve kültürel bir reform amaçlamaktaydı.[36] Yoran'a göre Erasmus'un hümanizminde entelektüel bir otonomi yaratma çabası vardır.[37] Koerber ise Erasmus'un aslında birbirine zıt iki akımı birleştirmeye çalıştığını ifade etmektedir; bunlar hıristiyan-iradeci akım ile antik-idealist akımdır.[38]

Erasmus, İngiltere'de olduğu dönemde bir diğer önemli eseri *Novum Instumentum*'u yayına hazırlamıştır. Bu eser Yunanca'dan Latince'ye çevirdiği İncil'in yanında açıklayıcı notları içermekteydi.[39] Erasmus, Kutsal Kitab'ın halkın günlük dilinde bile kullanılabilir hale getirilmesi gerektiğini savunmak-

28 ZWEIG, s. 128.

29 ZWEIG, s. 142.

30 ZWEIG, s. 80.

31 VERDROSS, Alfred, *Abendländische Philosophie. Ihre Grundlagen und Hauptprobleme in Geschichtlicher Schau*, Wien, Springer Verlag, 1958, s. 86.

32 AUGUSTJİN, s. 11.

33 KOERBER, Eberhard von, *Die Staatstheorie des Erasmus von Rotterdam*, Berlin, Dunker & Humblot, 1987, s. 87.

34 Bu kavram toplumla ilişki kurmayı, iradenin özgürlüğünün etkin bir şekilde icra edilmesini ve kamusal iyiye hizmet etmek üzere, belirli bir şehir veya devletin yurttaşı olma yükümlülüğü gerektirdi (MCCONICA, s. 15).

35 KOERBER, s. 87.

36 YORAN, Hanan, *Between Utopia and Dystopia, Erasmus, More and the humanist Republic of Letters*, Lanham, Lexington Books, 2010, s. 1.

37 YORAN, s. 5.

38 KOERBER, s. 84.

39 MCCONICA, s. 66; ZWEIG, Stefan, Rotterdamlı Erasmus. Zaferi ve Trajedisi, İstanbul, Can Yayınları, 2008, s. 85.

taydı.[40] İncil'in farklı dillere çevrilmesine taraftar olan Erasmus, Hıristiyan öğretilerin yayılabilmesi için bunun öneminden bahsetmiştir.[41] Erasmus'un düzeltilmiş Yeni Ahit çevirisi 1516'da yayınlamıştır. Bu Luther'in Almanca İncil çevirisini hazırlayıcı nitelikte olmuştur. Luther, Kutsal Kitap üzerine Ortodoks Katolik öğreti hakkındaki eleştirisine temel olarak *Novum Instrumentum*u almış ve Erasmus kendini reform yanlılarının yanında bulmuştur.[42]

Erasmus'un teolojinin kaynaklarına inerek reforma büyük katkı yapmıştır.[43] Luther için Hümanizmin temel sloganı olan "*Ad frontes*!" (Kaynaklara geri dön!) çok önemlidir. Bu doğrultuda Luther, Kitabı Mukkades'i *Vulgata* olarak adlandırılan Latince tercümesinden değil Erasmus'un yeniden hazırladığı Yunanca ve İbranice aslından okumaya ve benimsemeye başlar.[44] Luther'in Augustinus'a, Erasmus'un Hyeronymus'a yakın durduğunu belirten Richter, ilk başta Erasmus ve Luther arasında bir yakınlaşma olduysa da[45] sonra yollarının ayrıldığını belirtmektedir.[46] Luther 28 Mart 1519'da ilk kez Erasmus'a başvurur.[47] Başta, Colet, Lefèvre ve özellikle Erasmus gibi önemli hümanistler Luther'i desteklemişlerdir.[48] Hatta Erasmus, nüfuzunu Luther'in adil yargılanması için kullanmıştır.[49] Spalatin'e yazdığı bir mektupta

---

40 Paraclesis başlıklı girişte, "Bu anlattıklarımın bir sonucu olarak, bir çiftçi tarla sürerken bu mektuplardan bir parça söylese, bir dokumacı mekiğinin hareketi eşliğinde bir başka parça mırıldansa ve bir yolcu yolculuğunun yorgunluğunu bu tür parçalarla hafifletse fena mı olur!" demektedir (MCCONICA, s. 73).

41 GLÖCKNER, G., *Das Ideal der Bildung und Erziehung bei Erasmus von Rotterdam*, Dresden, Bleyl & Kaemerrer, 1889, s. 93.

42 ERASMUS, *Bir Hıristiyan Prensin Eğitimi*, Giriş, s. 19.

43 PLITT, "Desiderus Erasmus und seine Stellung zur Reformation", Zeitschrift für luth. Theol., 1866, s. 495.

44 ÖKTEN, s. 157.

45 Luther bir mektubunda "Erasmus'a meydan okuyacak değilim; ayrıca bana saldıracak olursa, hemen karşılık vermeyi de düşünmüyorum. Yine de güzel ve inandırıcı konuşabilme yeteneğinin ona kazandırdığı gücü bana karşı kullanmasını yerinde bir davranış gibi görmüyorum... Ama her şeye rağmen bunu yapmaya kalkışırsa, Hazreti İsa'nın ne cehennemin kapılarından ne de yeryüzü güçlerinden korktuğunu öğrenecektir. Ününe, adına ve bulunduğu yere bakmaksızın Erasmus'un karşısına çıkacağım". (ZWEIG, s. 157).

46 RICHTER, Max, *Desiderus Erasmus und seine Stellung zu Luther auf Grund ihrer Schriften*, Paderborn, Salzwasser Verlag, 2012, s. 6; 12.

47 ZWEIG, s. 124.

48 İNALCIK, Halil, *Rönesans Avrupası, Türkiye'nin Batı Medeniyetiyle Özdeşleşme Süreci*, Türkiye İş Bankası Yayınları, 2011, s. 173.

49 Erasmus, Albertus'a yazdığı mektupta Luther'in dinlenilme hakkına sahip olduğu olgusu üzerinde ısrarla durmuştu "Bu noktada Luther'e destek vermenin Hıristiyanlık görevim olduğunu

Erasmus'a ilgisinin günden güne azaldığını yazan Luther arasında daha sonraları teolojik bir tartışma başlayacaktır.[50] More da bu polemikte Erasmus'un yanında yer alacaktır.[51] Erasmus'un *De libero arbitrio* (Özgür İrade) başlıklı esere karşılık Luther *De servo arbitrio*yu (Köle İrade) kaleme alır. Özgür irade başlıklı eserinde Luther'in *Assertio*sunu okuduğunu ama ikna olmadığını belirten Erasmus, Luther'in köle iradesine *Hperaspistes* başlıklı eserinde cevap vermektedir.[52] Bu eserde Luther'in kendisini Ateizmle suçlamasının yarattığı yanılgıyı ve genel olarak üslubunun çatışmalara neden olacak keskinlikte olduğunu belirtmektedir.[53]

*Köle İrade Üzerine* eserinde Luther Erasmus'un özgür iradeye sofist Ortaçağ teologlarından daha fazla önem verdiğini belirtmiştir.[54] Luther Erasmus kendisine saldırdığı için Katoliklerin onu rahat bıraktıklarını söylediği eserinde Erasmus'un özgür irade başlıklı yazısında ortaya koyduğu tezleri çürütmeye çalışmıştır. Luther'e göre özgür irade vardır ancak Tanrıya atfedilebilir. Luther, Erasmus'un tarif ettiği özgür irade ile kendisinin savunduğu özgür iradenin birbirinden farklı olduğunu, eserinde çelişkiler olduğunu belirtmiştir.[55] Augustinus'un özgür iradenin günah işlemek dışında bir işe yaramadığı sözüne atıfta bulunan Luther, Erasmus'un özgür irade tanımını eleştirmektedir.[56] Ayrıca Luther'e göre bir insanın özellikle de bir hıristiyanın savaşçı olması gerekir. Oysa Erasmus ne savaşçı bir Hazreti İsa ne de savaşçı bir

düşünüyorum; eğer masumsa, alçakça bir hizipçiliğe kurban gitmesinden ötürü üzüntü duyarım; eğer haksızsa ortadan kaldırılmak yerine hakikate kazandırılmasını isterim; çünkü böyle bir tutum, kâhinin sözünü dinleyerek yanan keteni söndürmeyen ve çürük kamışı kırmayan İsa'nın bize oluşturduğu örneklere daha çok uyar" (MCCONICA, s. 106). Erasmus'un İncil'ini himaye eden Papa X. Leo, itaat yemini etmesi için Luther'e altmış günlük bir süre verir. Erasmus bu yeni adımdan dehşete düşerek Luther'den yana tavır alır (MCCONICA, s. 106). Genç imparator V. Charles, Kraliyet Kurulu'na tekrar danışmaya gerek görmeden Luther'in cezasını onaylamak hususunda yoğun bir baskı altındadır. Luther'in prensi Bilge Friedrich gibi Erasmus da bir kraliyet meclis üyesi olarak imparatorun huzuruna çıkmıştı. Friedrich olayın nasıl çözülmesi gerektiği konusunda *Axiomata* adlı bir tebliğ hazırlayan Erasmus'un da görüşlerini alarak Luther'in dinlenmeden yargılanmayacağı konusunda imparatordan söz alır (MCCONICA, ss. 107-108).

50 RICHTER, s. 8.

51 Thomas More Luther'i ve yaydığı düşünceleri "The Dialogue" adlı eserinde eleştirmektedir.

52 ERASMUS, Desiderus, *Vom freien Willen*, Göttingen, Vandenhoeck & Ruprecht, 1988, s. 16.

53 LEHMKUHL, s. 53.

54 LUTHER, Martin, *Vom unfreien Willen*, ftp://bitflow.dyndns.org/german/SiegfriedKettling/Vom_Unfreien_Wille.pdf (15.3.2017).

55 LUTHER, *Vom unfreien Willen*.

56 LUTHER, *Vom unfreien Willen*.

Tanrı tanır.[57] Erasmus ve diğer hümanistler de günahların parayla affolması yani endüljansı ince alaylarla yermişlerdir.[58] Ancak Luther ve Reform yanlıları için bu yergiler yeterli olmamış onlar Papalıktan tam bir kopuştan yana olmuşlardır. Böylelikle başta Luther'i destekleyen Erasmus özellikle özgür irade konusu ve Luher'in aldığı sert tutum sonucunda ondan uzaklaşmıştır.[59]

Siyasi açıdan bakıldığında Almanya'da cereyan etmiş olan Reformasyon'un bir "prensler devrimi" olduğunu söyleyen Ökten, Luther'in teolojik argümantasyonu sağladığı Reformasyon ile prenslerin hayalinin gerçek olduğunu söylemektedir.[60] Luther'in V. Karl'a hitaben kaleme aldığı *Alman Ulusunun Hıristiyan Soylularına: Hıristiyanların Durumunu Düzeltmeleri İçin (An den Christichen Adel deutscher Nation von den christichen standes Besserung* (1520))[61] başlıklı yazısında Almanya'daki tüm zümrelerin sıkıntı içinde bulunduğunu belirterek başlamaktadır.[62] Luther, köylü ayaklanmasını mahkum etmiş ve yasal otoriteye karşı köylü başkaldırılarının köylülerin prensleri tarafından bastırılmasını savunmuştur.[63] Önce köylüleri "Ermahnung zum Frieden" (Barış Uyarısı) yazısı ile uyararak bir arabuluculuk yapmaya çalıştıysa da "Wider der Mördischen und Reubischen Rotten der Bawren" (Katil ve Hırsız Köylü Sürülerine Karşı) başlıklı yazısıyla prenslerin yanında yer aldığını ilan etmiş oldu. "Köylüler Tanrı'nın sözlerine kulak vermiyorlar, bunun için kamçının tüfeğin sesini duyurmak gerek onlara..."[64] Luther'in soylular ve prensler aleyhine söyledikleri birleşen köylülerin elinde mızrak olup çıkmıştı.[65] Ancak Luther köylülerin değil prenslerini tarafını tutmuş hatta "Ayaklanan tüm köylüleri ben, Martin Luther, öldürdüm, çünkü öldürülmelerini ben istedim. Dökülen kanlarının bütün sorumluluğu benimdir"

---

57 ZWEIG, s. 118.

58 ZWEIG, s. 120.

59 ÖKTEN, s. 210.

60 ÖKTEN, Kaan Harun, "Luther ve Machiavelli: Özgürlük, Devlet ve Hıristiyanlık", *Machiavelli, Makyavelizm ve Modernite*. der. AKAL, Cemal Bâli, Ankara, Dost Kitabevi Yayınları, 2014, s. 139.

61 LUTHER, Martin, *An den christlichen Adel deutscher Nation*, http://gutenberg.spiegel.de/buch/martin-luther-sonstige-texte-270/1 (18.03.2017).

62 ÖKTEN, s. 143.

63 MACINTYRE, *Alasdair; Etik'in Kısa Tarihi. Homerik Çağdan Yirminci Yüzyıla*, İstanbul, Paradigma, 2001, s. 138.

64 LUTHER, Martin, *Wider der Mördischen und Reubischen Rotten der Bawren*, Wittenberg, 1525, http://daten.digitale-sammlungen.de/~db/0002/bsb00027508/images/index.html?id=00027508&groesser=&fip=eayaxsfsdrxdsydsdaseneayayztsewqqrssdas&no=5&seite=7 (15.3.2017).

65 ZWEIG, s. 164.

demektedir.[66] Erasmus, Lutherle kişisel çatışmasından çok Luther'in ortaya çıkardığı sert çatışmadan ve bölünmeden endişelidir.[67]

Akal'a göre "Luther'in köylü ayaklanmaları üzerine bu yeni Hükümdar'ların yanında tavır alan Luther'in söyleminde ortaya çıkan da, Luther'in ya da "yeni koşullara" ayak uydurabilecek modern *virtù*ya sahip mükemmel Hükümdar'ların Machiavelli'nin Hükümdar'ına rahmet okutacakları gerçeğidir."[68] Oysa Erasmus'un Prens'e verdiği öğütler onun hala Hıristiyan *respublica*sına ve Hıristiyanlar arasında birlik sağlayacak hümanist Prens'e yöneliktir.

## 2. Prens'in Hümanist Eğitim ile Tiran Olmasının Engellenmesi

1514'te Erasmus yine Hollanda'ya dönmüştür. Basel'de Flandres Konseyi başkanı olan ve daha sonra Burgonya'nın en üst görevlisi haline gelen Jean le Sauvage'ın teşviki ile *Bir Hıristiyan Prens'in Eğitimi*ni (1516) kaleme almıştır.[69] Bu eseri Aragon tahtına çıkışı vesilesiyle Prens Charles'e ithaf etmiştir. Erasmus'un 16 yaşındaki Prens Charles'ın Kurul Üyesi ünvanını kazanması Sauvage aracılığıyla olmuştur.[70]

İlk baskısında Yunancadan Latinceye Erasmus'un çevirdiği Isocrates'in "Kral Nicocles' ithaf olunan, krallığın idaresine ilişkin düsturlar" ile başlamaktadır. Ayrıca bu eserde VIII. Henri'ye ithaf edilen Plutharkos'un Yunancadan Latinceye Erasmus tarafından çevrilen iki kısa çalışması takip etmektedir: "Prens için eğitim zaruruidir" (*In principe require doctrinam*) ve "Prenslerle özellikle filozofik olarak tartışılmalıdır" (*Cum principus maxime philosophum debere disputare*).[71]

Erasmus Antik Yunanla başlayan ve Hıristiyanlıkla tamamlanan bir eğitim idealine[72] sahiptir.[73] Erasmus'un filozof kralı Platon'unkinden faklı olarak

---

66 ZWEIG, s. 167.

67 Erasmus mektubunda Luther'e: "ben bütün dürüst kişiler gibi, senin cüretkar, utanmaz ve kışkırtıcı tutumun yüzünden bütün dünyayı uçuruma sürüklemene öfkeleniyorum.." (ZWEIG, s. 173).

68 AKAL, Cemal Bâli, "Machiavelli, Makyavelizm ve Meşruiyet Sorunu", *Machiavelli, Makyavelizm ve Modernite*, s. 33.

69 ERASMUS, *Bir Hıristiyan Prensin Eğitimi*, Giriş, s. 18.

70 ERASMUS, *Bir Hıristiyan Prensin Eğitimi*, Giriş, s. 18.

71 ERASMUS, *Bir Hıristiyan Prensin Eğitimi*, Giriş, s. 23.

72 Çocukların eğitimi ile ilgili bir yazı da kaleme alan Erasmus Latince *libri* yani özgür anlamına gelen çocuklara köle gibi davranıldığını oysa dayak ve şiddet içeren eğitim metotları yerine oyunların önemini vurgulamaktadır. Christ- von Wedel, Ezop masallarının eğitim açısından önemine değinen Erasmus'tan etkilenerek Luther'in de bu masalları Almanca'ya çevirdiğini belirtmektedir (CHRIST-VON WEDEL, Christine, *Erasmus von Rotterdam: Ein Porträt*, Basel, Schwabe AG, 2016, ss. 20-21).

73 LEHMKUHL, s. 26.

kral adayının eğitimle bir filozofa dönüştürülmesini hedeflemektedir.[74] Ancak Machiavelli'den farklı olarak hıristiyan *virtu*sunu[75] vurgulayarak Machiavelli gibi ahlak siyaset ayrımı yapmamıştır. Machiavelli'nin Prensi ile keskin bir karşıtlık arz eden bu çalışma rahatlıkla Erasmus'un eğitsel tezleri arasında sayılabilir.[76]

Erasmus'a göre halk bir prensi seçerken bir prensin hizmet etmesi gerekenle aynı ve tek amacı gütmelidir o da halkın refahıdır.[77] Erasmus, prensin oylamayla seçilmediği[78] bir yerde geleceğin prensinin eğitimine büyük bir önem verilmesi gerektiği görüşündedir.[79] Erasmus'a göre insanların faydalı ve mutlu olabilmesi için eğitimli olması gerekmekte ancak bunun için de öncelikle prensin eğitimli olması gerekmektedir.

Hıristiyan prensin sorumluluklardan birisi varisini eğitmek. Erasmus, "Çocukken tirancılık oynamak dışında bir şey yapmazlarsa yetişkin olarak tiranlık dışında ne yapabilirler (size soruyorum)" demektedir.[80] Prensin eğitiminde onun kişilik özelliklerine dikkat edilmesinin önem taşıdığını belirten Erasmus, eserinde Seneca'ya göndermeler yapmaktadır.[81] Seneca'nın dediği gibi prensin eğitmeni kabalığa başvurmadan kınamasını ve dalkavukluğa başvurmadan ödüllendirme-

[74] Spinoza filozofların insanların çarpışan duygularının kendi hatalarıyla içine düştükleri kötülükler olarak düşündüklerini, bu yüzden onlarla hayıflanmayı, onları alaya almayı ve kınamayı alışkanlık haline getirdiklerinden bahseder. Böylece tanrısal bir biçimde hareket ettiklerini ve hiçbir yerde varolmayan bir insan doğasına övgüler düzerek gerçekte varolanı kötülüyerek bilgeliğin doruğuna çıktıklarını sandıklarını söylemektedir. Onlar insanları oldukları gibi değil ama kendileri nasıl olmasını istiyorsa öyle tasarlarlar demektedir. Bu kişilerin etik yerine bir yergi yazıklarından bahseden Spinoza, siyasette gerçekleşmeyecek bir düş peşinde olduklarını vurgularlar. Uygulaması olan tüm bilimler arasında kuramın eylemden en çok farklılık gösterdiği bilimin siyaset olduğunu söyleyen Spinoza, devleti yönetmeye filozoflardan daha uygun olmayan kimse olmadığını söylemektedir (SPINOZA, Benedictus, *Tractatus Politicus*, Ankara, Dost, 2007, s. 11).

[75] "Erdem de (Virtù) dilgen ahlaki bir özellik değil, eylemde bulunuyor olma durumudur (ARMANER, Türker, "Machiavelli, Fichte ve Siyasi Erdem", *Machiavelli, Makyavelizm ve Modernite*, s. 97); Zelyüt, Machiavelli'nin virtùsu bir icat değil "homerik arete'nin keşfidir" demektedir (ZELYÜT, Solmaz, "Makyavelyen Virtù", *Machiavelli, Makyavelizm ve Modernite*, s. 53).

[76] MCCONICA, s. 125.

[77] ERASMUS, *Bir Hıristiyan Prensin Eğitimi*, s. 38.

[78] Erasmus özellikle seçimle gelmeyen bir prens için soyağacıyla övünmenin en düşük değerdeki soyluluk türü olduğunu söyleyerek bununla övünmenin uygunsuzluğundan bahseder (ERASMUS, *Bir Hıristiyan Prensin Eğitimi*, s. 52).

[79] ERASMUS, *Bir Hıristiyan Prensin Eğitimi*, s. 38.

[80] ERASMUS, *Bir Hıristiyan Prensin Eğitimi*, s. 43.

[81] ERASMUS, *Bir Hıristiyan Prensin Eğitimi*, ss. 44-45.

sini bilen insan olmalıdır. Eğitimde masalların önemini vurgulayan Erasmus, eğiticinin masalların verdiği mesajı iyi aktarması gerektiğini belirtmektedir.[82] Ancak bir prens yerine bir filozof yetiştiriyorsunuz sözüne cevabı "Eğer filozof değilseniz, yalnızca tiran olabilirsiniz"dir.[83] Erasmus, Platon'un filozof kral düşüncesinin yabana atılmaması gerektiğini düşünmektedir.[84] Ancak burada Erasmus'un Platon'dakinden farklı olarak filozoflar arasından seçilen bir kral değil bir filozof olarak yetiştirilecek bir prensten bahsettiğini göz önünde bulundurmalıyız.

Prens ve Tiran arasındaki farkı ele alan Erasmus, "Devleti kendine adayanlar değil ancak kendini devlete adayanlar "prens" sıfatını hak ederler (...) Kendi işine geldiği gibi yönetenler ve her şeyi kendi rahatlığını nasıl etkilediği üzerinden değerlendirenlerin hangi sıfatı taşıdıkları sorun değildir. Pratikte bir prens değil, kesin olarak bir tirandır."[85] Erasmus, prensin eğitmeninin prensin kendisini yüceltmesine engel olması gerektiğini ve tarihten örneklerle bunu prense göstermesi gerektiğini söylemektedir.[86] Tiran ve Kral ayrımını vurgulayan Erasmus örneklerle[87] her ikisi arasındaki farkı ortaya koymaya çalışmaktadır.[88]

---

82 ERASMUS, *Bir Hıristiyan Prensin Eğitimi*, s. 47.

83 ERASMUS, *Bir Hıristiyan Prensin Eğitimi*, s. 50.

84 ERASMUS, *Bir Hıristiyan Prensin Eğitimi*, s. 50.

85 ERASMUS, *Bir Hıristiyan Prensin Eğitimi*, s. 64.

86 "Prensin öğretmeni "despotizm" ve "tiranlık" kelimelerine karşı nefretin tüm insan ırkının nefretini kazanmış şu isimlere karşı yoğun yergilerle geleceğin prensine aşılandığını görmelidir: "Tanrı" ve "Efendi" diye anılmak isteyen Phalaris, Mezentius, Syracuse'li Diyonisos, Neron, Caligula ve Domitian..." (ERASMUS, *Bir Hıristiyan Prensin Eğitimi*, s. 65).

87 "Tiran, yasalarla ya da muhbirler aracılığıyla herkesi avucunun içine almaya çalışırken; kral halkının özgürlüğünden hoşnut olur. Tiran kendisinden korkulması, kralsa kendisine sevgi duyulması için çaba harcar. Tiran iyi insanlar ve kentler arasındaki işbirliğinden şüphe duyarken, bu iyi prenslerin özel olarak sevinç duyacağı bir şeydir. Tiranlar halk arasında sürtüşme ve münakaşalar yaratmaktan memnuniyet duyar ve uygunsuz bir biçimde bu koşullardan istifade ederek tiranlığını güçlendirmek için dikkatli bir biçimde bu türden husumetleri körükler ve destekler. Fakat bir kral tebaası arasındaki uyumu güçlendirmek ve onların arasında boy verebilecek bu türden uyuşmazlıkları derhal çözüme bağlamak amacını güder - bu hiç şaşırtıcı değildir, çünkü bunların devlette en ciddi hastalıklar olduğunun farkındadır. Bir tiran devletle ilişkilerinin rayına oturduğunu görürse, kendi halkının gücünü bu yolla zayıflatmak için kimi meziyetler bularak ya da bir düşman yaratarak savaş çıkarır. Tersine, bir kralsa ülkesindeki barışın sürekliliğini sağlamak için elinden gelen her şeyi yapar ve her şeyi bu amaç için tahsis eder; çünkü devletin başına gelecek her türlü talihsizliğin tek nedeninin savaş olduğunun bilincindedir. Tiran ya tümü kendi kişisel güvenliğine adanmış ve bu yönde kullanılacak yasalar, tüzükler, fermanlar ve anlaşmaların altına imza atar ya da var olanları bu amaç doğrultusunda kullanır. Kral tüm bunları devlet adına taşıdıkları önem üzerinden değerlendirir." (ERASMUS, *Bir Hıristiyan Prensin Eğitimi*, s. 67).

88 "Tiran kendi güvenliğini yabancılardan oluşan bir güruhla ve kiralık eşkıyalarla sağlarken, kral tebasına karşı iyi niyetinde ve onların kendisine dönük iyi niyetinde güvende hisseder. Tiran

Erasmus, eserinde Aristoteles'in prens ve tiranı devlet ve kendi çıkarına göre hareket eden olarak ayırdığından bahseder.[89] Aristoteles'in *Politika* adlı eserinde tiranlığı üç başlık altında topladığından bahseden Erasmus bunları sıralar "İlk olarak der ki, tiran halkının kendi tiranca yasalarına karşı gelmeyi düşünmesini ne de buna yeltenmesini görmek ister; sonrasında birbirine itimat etmediklerini ve üçüncü olarak da sistemi değiştirmeye dönük ellerinden hiçbir şey gelmediğini görmek ister."[90] Kutsal kitaptaki despot tasvirine[91] de gönderme yapan Erasmus, patriarkal bir prensi tasvir etmektedir. Homeros'un halkı için değil kendisi için yöneten prensi zihne kazıyan ifadesinin "tebasını tüketen bir kral" olduğunu söylemektedir.[92] Xenophon'a da gönderme yapan Erasmus, özgür insanları yönetmenin bir tür Tanrısallık[93] olduğunu belirttiğini aktarır.[94]

Krallığı büyük bir aileye benzeten Erasmus, kralı çok sayıda insanın babası[95] olarak nitelendirmektedir.[96] Patriarkal ve organizmacı bir devlet an-

gücünü kendisi için kullanırken, kral devleti için kullanır. (...) Tiran kendi konumunu zorla kabul ettirdiği ahmaklardan ya da korunmaya dönük kötü amaçlı kullanacağı hainlerden ya da hoşa gidecek şeyleri işiteceği dalkavuklardan hoşnuttur. Bir kral içinse, tersinden, tavsiyelerinden yararlanabileceği her bilge insan gerçek bir memnuniyet kaynağıdır." (ERASMUS, *Bir Hıristiyan Prensin Eğitimi*, s. 68).

89 ERASMUS, *Bir Hıristiyan Prensin Eğitimi*, s. 64.

90 "İlk amacına herhangi bir ruh ya da bilgeliğe ulaşmasının önüne geçmek için her şeyi yaparak ve onların köle konumunda ya da aşağı statülere alışık ya da muhbirlere karşı savunmasız ya da zevk düşkünlüğüyle zayıf düşkünlüğüyle zayıf düşmüş olmalarını sağlayarak ulaşır. Çünkü, soylu ve özgüven sahibi ruhların despotizme tahammül edemeyeceklerini bilir. İkinci amacına, tebaası arasında çekişme ve karşılıklı kini körükleyerek ulaşır, öyle ki biri diğerini suçlar ve bu esnada kendisi de halkının çektiği sıkıntıların sonucunda daha güçlü hale gelir. Üçüncüsüne de tebaasının ve özellikle de iyi insanların varlığı ve prestijini azaltmak için her türlü yolu kullanarak ulaşır; ve sağduyulu hiçbir insan bunda kendisine direnmeye meyledemez, çünkü hiçbir başarı şansının bulunmadığını düşünür"(ERASMUS, *Bir Hıristiyan Prensin Eğitimi*, ss. 68-69).

91 ERASMUS, *Bir Hıristiyan Prensin Eğitimi*, s. 70.

92 "Ve aynı Homeros "kral" adını onursuz bir anlamda kullandığında genellikle onu "halkın çobanı" olarak adlandırır (ERASMUS, *Bir Hıristiyan Prensin Eğitimi*, s. 75).

93 "Çünkü dilsiz hayvanları ya da zorla köleleştirilmiş insanları yönetmek sıradandır. Fakat insan Tanrısal bir yaratıktır ve ilk önce doğa ve sonrasında yine kendi yasalarıyla özgürlüğü iki kez sınırlanır" (ERASMUS, *Bir Hıristiyan Prensin Eğitimi*, s. 80).

94 ERASMUS, *Bir Hıristiyan Prensin Eğitimi*, s. 80.

95 "Binlerce insanın kaderi benim tetikte oluşuma bağlı, korumam için bana kendilerini ve mülklerini teslim ettiler; beni bir baba olarak görüyorlar, kendimi onların üzerinde iyi bir prens kılabilirsem binlercesine yardım edebilirim, fakat kötü biri olarak daha fazlasına zarar verebilirim" (ERASMUS, *Bir Hıristiyan Prensin Eğitimi*, s. 75).

96 ERASMUS, *Bir Hıristiyan Prensin Eğitimi*, s. 81.

layışı ortaya koyan Erasmus, "Canlı bir bedende kalp ne ise, devlette prens odur. Kan ve ruhların pınarı olduğundan, tüm bedene can verir, ancak zayıfladığında tüm bedeni zayıf düşürür" demektedir.[97] Erasmus, dünyevi iktidarın Tanrıya ait olduğunu kabul etse de kiliseye ait olmadığını söylemektedir (*imperium non dependent ab ecclesia*). Yöneten kişinin erdemli olması halinde mutlak bir monarşiyi savunan Erasmus, yönetimin tiranlık haline gelmemesi için aristokratik ve demokratik unsurların da katılması gerektiğini söylemiştir.[98]

Erasmus, özellikle gençlik ve yaşlılık döneminde insanların daha savunmasız olduğuna dikkat çekerek prensi dalkavuklara karşı da uyarmaktadır. Plutharkos'un "Dalkavuklarla Dostlar Nasıl Ayırt Edilir?" başlıklı denemesine gönderme yapan Erasmus, Prensin eğitimi için öncelikle okuma şevkinin aşılanması, İncillerin okunmasını Plutharkos'un *Ahlak (Moralia)* ve Biyografilerini (*vitae parallela*)[99], Seneca, Aristoteles ve Cicero'nun Yasalarını tavsiye eder.[100] Erasmus, "Gözdağı verilerek söyletilen ya da dalkavuklarca düzülen övgü sahici değildir ve prensin ününün korku salınarak suskunlukla korunması onun zararınadır. Kendi döneminizdekileri susturabilirseniz de, gelecek nesillerin konuşacağından emin olabilirsiniz" diyecektir.[101] Erasmus prense öğütlerinde "Kendinizi öyle eğitin ki izin verilmeyen hiçbir şey size zevk vermesin; sivil yurttaşlar için oldukça yerinde olan bir şeyin size uygun olması gerekmediğini aklınızdan çıkarmayın. Diğer insanlarda hata olan şey, prenste suçtur." demektedir.[102] Prens öyle karar verdi diye hiçbir şey kolayından yasa halini almaz diyerek keyfi bir iktidar anlayışına karşı çıkmaktadır.[103] Erasmus'a göre devletin saadeti tarafsız olarak atanmış ve görevlerini tarafsız olarak yerine getiren yasa uygulayıcılarına dayanır.[104]

Erasmus, prensin amacının cezalandırmaktan çok suçun önlenmesi olduğuna dikkat çekmektedir.[105] Suçların caydırıcı olmasının önemine değinen

97 ERASMUS, *Bir Hıristiyan Prensin Eğitimi*, s. 82.
98 ERASMUS, *Bir Hıristiyan Prensin Eğitimi*, s. 79.
99 Plutharkos Augustus'tan Vittelus'a kadar imparatorların biyografilerini kaleme almıştır.
100 ERASMUS, *Bir Hıristiyan Prensin Eğitimi*, s. 111.
101 ERASMUS, *Bir Hıristiyan Prensin Eğitimi*, s. 98.
102 ERASMUS, *Bir Hıristiyan Prensin Eğitimi*, s. 58.
103 ERASMUS, *Bir Hıristiyan Prensin Eğitimi*, s. 136.
104 ERASMUS, *Bir Hıristiyan Prensin Eğitimi*, s. 157.
105 ERASMUS, *Bir Hıristiyan Prensin Eğitimi*, s. 138.

Erasmus ancak başka bir çare kalmazsa ölüm cezasının uygulanmasından yanadır.[106] Bir prensin de yasaları uygularken kamu çıkarı dışından bir şeyi dikkate almaması ve halkın hastalıklarına en az rahatsızlık uyandıracak şekilde çareler araması gerektiğini söylemektedir.[107] Birçok suçun özellikle ülkede zenginlere itibar edildiği ve yoksulluğun hor görülmesinden kaynaklandığını söylemektedir.[108] Burada da hümanist bir cezalandırma sisteminden yana olduğunu göstermektedir. Vergilendirme de ayrı bir bölümde ele alınmaktadır ve halkın fakirleşeceği oranda vergi almanın sakıncalarından bahsedilmektedir.[109] Erasmus bu açıdan More gibi sosyal devlet düşüncesini önceleyen düşünceler de ortaya koymaktadır.

Erasmus, Hıristiyan *res publica*sı idealinden çok uzaklaşmadıysa da sözleşme düşüncesiyle halk ve egemen arasında bir sözleşmeyi öngörür. Erasmus'un seçimle gelecek monarşiden yana olduğunu belirten Koerber,[110] devlet içinde sınıfları üretken hale getirme düşüncesini, bir tür memurlar devletine benzemektedir.[111] Prensin seçimle gelmesini tercih eden Erasmus seçilmemesi durumunda da hümanist bir eğitimle Prens'in küçük yaştan erdemli bir Prens'e dönüştürülebileceği inancını taşımaktadır.

## 3. Hıristiyan Prensin Eğitimi Bir Ütopya mı?

*Bir Hıristiyan Prens'in Eğitimi* ile aynı tarihte kaleme alınan Thomas More'un *Ütopya*'sı Yoran ve Hexter'e göre Erasmus'un hümanizmin yansımasıdır.[112] Yoran, *Ütopya*'nın Erasmus'un *Bir Hıristiyan Prensin Eğitimi* ile bir arada okunması gerektiğini belirtmektedir.[113] More'un *Ütopyası*[114] *Hıristiyan Prensin Eğitimi*ni yazdığı dönemde ve onunla etkileşim halinde olduğu

106 ERASMUS, *Bir Hıristiyan Prensin Eğitimi*, s. 139.

107 ERASMUS, *Bir Hıristiyan Prensin Eğitimi*, s. 140.

108 "Halk prensin varlığını teşhir ederken görürse, meclisinde en zengin adamların en çok takdir edilenler olduğunu görürse, elbette ki tüm bunlar aslında sıradan halkta zenginliğe dürüst ya da dürüst olmayan yollarla ulaşma isteği uyandıracaktır" (ERASMUS, *Bir Hıristiyan Prensin Eğitimi*, s. 140).

109 ERASMUS, *Bir Hıristiyan Prensin Eğitimi*, s. 130.

110 KOERBER, s. 54.

111 KOERBER, s. 62; 65.

112 YORAN, Hanan, "More's Utopia and Erasmus "No-Place", *Englisch Literary Renaissance*, Vol. 35, 2005, s. 4.

113 YORAN, Hanan, "More's Utopia and Erasmus "No-Place", s. 29.

114 Bu eserin basımından önce Erasmus tarafından redaksiyonun yapıldığı bilinmektedir (BLOCH Ernst, *Das Prinzip Hoffnung*, Frankfurt am Main, Suhrkamp Verlag, s. 601.

bir dönemde ortaya çıkmıştır.[115] Erasmus'un varlık ve mertebe nişanlarının[116] iyi bir yönetimle ilgisizliğini vurgulamak için kullandığı bu ironik ton aynı yıl yayınlanan More'un *Ütopya*'sını[117] anımsatmaktadır.[118] Erasmus, Ulrich von Hutten'e yazdığı More'u anlatan ünlü mektubunda, arkadaşının *Ütopya*'yı yayımlamaktaki amacının "özellikle İngiltere'yi göz önünde tutarak devletlerin kötü yanlarını göstermek" olduğunu söyler.[119]

Erasmus'un adaletsiz vergilendirmeye[120] karşı çıkışının bir benzerini More'un *Ütopya*'sında da bulabiliriz.[121] Ağır cezalar yerine suçun önlenmesi konusunda da More ve Erasmus hemfikirdir.[122] More da kesin bir biçimde beşeri bilimin ve uygar değerlerin ancak barış zamanında gelişebileceği *inancındadır.*[123] Ayrıca More, Erasmus'un hümanist eğitim modelini *Ütopya*'da uygulamaktadır.[124]

Erasmus'un Hıristiyan prensini fazla idealleştirmiş olduğu tezi sıkça ortaya atılmaktadır.[125,126] Erasmus'un hümanist eğitimin temelinde insanın ahlakı içselleştirebileceği ve sorumlu bir birey yetiştirebileceği inancı yatmaktadır. 1529'da *Çocukların Eğitimine Dair* (*De Pueris Statin Ac Liberaliter Institu-*

---

115 KOERBER, s. 105.

116 "Ününüzün tanınmasını istiyorsanız, bunu heykeller ya da portreler ile sergilemeyin çünkü onların içinde takdir edilecek bir şey varsa o da yeteneğini ve emeğini ortaya koyan sanatçıdan kaynaklıdır; karakterinizde bir erdem abidesi oluşturmak daha iyidir" diyecektir (ERASMUS, *Bir Hıristiyan Prensin Eğitimi*, ss. 52-53).

117 "Aramadan buldukları bu taşları cilalayıp küçük çocuklarına süs diye takarlar. Ama çocuklar büyüyünce, bu nesneleri küçümserler ve anababaları bir şey söylemeden bunları kendilerine yakıştırmayıp bir yana atarlar. Tıpkı bizde çocukların büyüyünce, zıpzıplarını, bebeklerini attıkları gibi. Başka memleketlerde benzeri olmayan bu töreler, Utopia'lıların içlerinde bizimkilerden çok ayrı duygular, düşünceler yaratır" (MORE, Ütopya, Ankara, Kaynak Yayınları, 2000, s. 105).

118 ERASMUS, *Bir Hıristiyan Prensin Eğitimi*, s. 38.

119 UNGAN, Mina, Giriş, MORE, Thomas, *Ütopya*, s. 61.

120 Erasmus da toplumsal düzenin adaletsizliği üstünde durur; yoksulların daha az, varlıklıların daha çok vergi vermelerini ister; ağır vergiler yüzünden fakir fukaranın umutsuzluğa kapılıp suç işlediğini belirtir; hatta daha ileri giderek, "zenginliğin birkaç kişinin elinde toplanmasını engellemek için, çareler düşünmeli," demektedir (UNGAN, s. 14).

121 ERASMUS, *Bir Hıristiyan Prensin Eğitimi*, s. 127 ç.n.

122 ERASMUS, *Bir Hıristiyan Prensin Eğitimi*, s. 138 ç.n.

123 ERASMUS, *Bir Hıristiyan Prensin Eğitimi*, s. 116 ç.n.

124 PARRISH, J.M, "Education, Erasmian Humanism and More's Utopia", *Oxford Review of Education*, 36, 2010, http://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/03054985.2010.514437?src=recsys (19.03.2017).

125 YORAN, Hanan, "More's *Batıya Yön Veren Metinler*, Alfa Yayınları, 2014, s. 444.

126 PARRISH, http://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/03054985.2010.514437?src=recsysUtopia and Erasmus "No-Place", s. 9.

*endis*) kaleme aldığı eserde "insanı oluşturan akıl sahibi olmasıdır. Ağaçlar ve vahşi hayvanlar kendiliğinden büyür ama inanın bana insan şekillendirir" diyerek hümanist eğitim ile ilgili görüşlerini ortaya koymaktadır.[127] Eğitim ile ilgili bir diğer önemli eseri *Colloques*, More ve hümanist düşünürler tarafından temel alınmıştır.[128] Yoran, *Bir Hıristiyan Prensin Eğitimi*nde çelişkili önermeler olduğunu belirterek bir yandan eşitlikçi bir toplumdan bahseden Erasmus'un diğer yandan bazı önermelerde mutlakiyetçi bir prensi resmettiğini söyleyecektir. *Bir Hıristiyan Prensin Eğitimi*nde hümanist liberal bir eğitim yerine bir endoktrinasyondan bahsedilebileceğini söyleyen Yoran, bu açıdan Erasmus'un hümanist idealler etrafında bir ütopya oluşturduğundan bahseder.[129]

Diğer yandan eser o dönemde eğitici amaçlarla bir kılavuz olarak da kullanılmıştır. Erasmus 1517'de eserin bir kopyasını VIII. Henri'ye gönderir.[130] Bavyera Kontu II. Friedrich bu eseri yeğenine okuması için verir. 1518'de Erasmus bu eseri Prens Ferdinand'a takdim eder ve bu eseri prensin yanından ayırmadığı belirtilmektedir.[131] 1584'te Bavyera Prensi V. Wilhelm oğulları Maximilian ve Philip'e bu kitabı okutur.[132] 16. yüzyılda ise hukukçu Konrad von Heresbach Herzog Wilhelm von Cleve'nin oğullarını eğitmekle görevlidir ve Erasmus'un eserlerini okutur.[133]

Kitabın bu açıdan dönemin prenslerini eğitmek için bir kaynak olarak kullanıldığı da söylenebilir. Ancak Janet'nin temel eleştirisi ve Born da bu eleştiriyi devralmaktadır; "iyi bir eserdir ama siyasi değil ahlaki bir incelemedir."[134] Mcconica'ya göre Erasmus'un siyasi yazıları teorik özgünlüğe sahip çalışmalar olmasalar da onları etkili kılan ahlaki amaçlarıydı.[135] Akal da Erasmus'un düşünce tarihine bir kuram armağan etmekten çok bir bakış açısı ya da bir hayat biçimi sunan bir düşünür olduğunu belirtmektedir.[136]

---

127 ALATLI, Alev, *Batıya Yön Veren Metinler*, Alfa Yayınları, 2014, s. 444.

128 PARRISH, http://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/03054985.2010.514437?src=recsys (19.03.2017).

129 YORAN, "More's Utopia and Erasmus "No-Place", s. 11.

130 BORN, Lester K., "Erasmus on Political Ethics: The Institutio Christiani", Political Science Quarterly, Vol. 43, no: 4, 1928, s. 522.

131 BORN, s. 523.

132 BORN, s. 523.

133 KOERBER, s. 106.

134 BORN, s. 528.

135 MCCONICA, s. 127.

136 AKAL, *Modern Düşünceni Doğuşu*, Ankara, Dost Kitabevi Yayınları, 2003, s. 12.

Erasmus'un *Bir Hıristiyan Prensi Eğitimi* Machiavelli'nin birkaç yıl önce yazdığı (Machiavelli bu eseri 1513'te yazar ama eser ölümünden sonra 1532'de yayınlanır) *Prens* ile önemli farklılıklar arz etmektedir.[137] Machiavelli ile en büyük ortak özellikleri "prenslere tavsiye" kitabı ile bir danışman olarak görevlendirilme çabası arasındaki sıkı bağlantıdır.[138] Machiavelli ile sadece ahlak anlayışı ile ayrışmazlar aynı zamanda savaş konusundaki görüşleri de birbirinden farklılaşmaktadır. Akal, Erasmus ve Machiavelli'nin modern düşünce doğarken iki karşıt savın temsilcileri olduklarını söylemektedir.[139] Akal'a göre: "Erasmusçuluk, soyut bir insan anlayışına dayalı evrenselci düşünceyi oluştururken, diğer yandan Machiavelli somut güç ilişkilerine dayalı yerel iktidar düşüncesini geliştirir. İnsanlığın ortak yararını ulusal çıkarlardan daha önemli görenler, Erasmus'a açıkça sahip çıkarken, devlet mantığını her türlü kaygının önüne geçirenler, Machiavelli düşüncesini izledikleri halde Machiavelli yandaşı sayılmaktan çok korkarlar."[140] Machiavelli, *Prens*[141] *ve Savaş Sanatı Üzerine* (1520) adlı eserlerinde görüleceği gibi savaş Machaivelli'nin siyaset için kullandığı bir araçtır.[142] Oysaki Erasmus eserlerinde sürekli barış vurgusu yapmaktadır.

## 4. Prens'e Barış Çağrısı

Erasmus'a göre Hıristiyan Prensi bekleyen görevlerden en önemlisi barışın korunması ve savaşın önlenmesiydi.[143] Bununla birlikte eser haklı savaş teorisini[144] reddetmekteydi.[145] Barış ve adalet onun için birbirinden ayrılmaz bir ikilidir. Barışla ilgili en önemli iki yazısı: *Dulce bellum inexpertis (1515)*

---

137 HUIZINGA, s. 92.; FAULKNER, John Alfred, *Erasmus: The scholar*, Cincinnati, C. Jennings and Grahan; New York, Eaton and Mains, 1907, s. 138.

138 ERASMUS, Giriş, s. 29.

139 AKAL, Cemal Bâli, *Modern Düşünceni Doğuşu*, s. 11.

140 AKAL, Cemal Bâli, *Modern Düşünceni Doğuşu*, s. 12.

141 "Bir hükümdar, savaştan ve orduyu düzenleyip onun disiplinini sağlamaktan başka bir düşünceye sahip olmamalı. başka bir isle uğraşmamalıdır. Çünkü komuta edenin tek işi budur" (MACIAVELLI, Nicolò, *Hükümdar*, İstanbul, Der Yayınevi, 1999, s. 85).

142 STOLYAROV, Gennady, "Machiavelli and Erasmus Compared", http://www.liberalinstitute.com/MachiavelliAndErasmus.html (16.03.2017).

143 MCCONICA, ss. 107-108.

144 Haklı Savaşla ilgili tartışmalar için bkz. AKAL, Cemal Bâli, *Modern Düşüncenin Doğuşu*, Ankara, Dost Kitabevi Yayınları, 2003.

145 MCCONICA, s. 126.

ve *Querela Pacis*[146] *(1517)*. Erasmus bu iki eserde ve *Bir Hıristiyan Prensin Eğitimi*nde (1516) benzer önermelerle savaş karşıtlığını ortaya koymaktadır.

Erasmus'un barışa ilişkin yazıları Hıristiyan prense yönelik daha çok ahlaki önermeler içermektedir.[147] Sebastian Frank, Erasmus'un barış yazısının daha sonraki barış çabalarını etkilediğini söylemektedir.[148] Padovalı Marsilius'un *Defensor Pacis* (Barışın Koruyucusu 1324) ile öncülüğünü[149] unutmamak gerektiğini belirten Faulkner, Grotius'un *De Juri Belli ac Pacis* ile Erasmus'un takipçisi olduğunu belirtmektedir.[150] Haggenmacher de Grotius'un Erasmus'un bir takipçisi olarak görmek gerektiğini söylemektedir.[151] Constantinescu Bagdat Kant'tan önce Erasmus'un barış savunuculuğu konusunda önemli bir öncülüğü olduğunu söylemektedir.[152]

Erasmus *Dulce bellum inexpertis* ya da *Savaşa Karşı* olarak Türkçe'ye çevrilen eseri Latince bir atasözü ile başlar: "Savaş yalnızca onu yaşamayanlara güzeldir". Savaştan daha korkunç bir şey olmadığını söyleyen Erasmus, savaşın *bellum* (güzel) sözcüğünün anlamının tam zıddı bir anlam taşıdığını çünkü ne güzellik ne de iyilikle bir ilgisinin olamayacağını söyler.[153] Savaşın kökeninden bahseden Erasmus, vahşi hayvanların insanlara acı çektirmesinin sonucunda vahşi hayvanlara karşı en iyi koruyabilen kişinin önder olarak görüldüğünden söz eder.[154] Daha sonra bu korunmanın ötesine geçerek vahşi hayvanların kovalanmasının bir övünç kaynağı olduğundan bahseden Erasmus, insanların hayvanları parçalamakla yetinmeyip, soğuktan korunmak için postlarını giydiklerini ve bunun insanların yaptığı ilk katliamlar olduğunu söyler.[155]

---

146 Bu eser Ultrechtli Philip'e adanmıştır. Herding eserin kaleme alındığı dönemi ve farklı baskılarını karşılaştırmaktadır (HERDING, Otto, *Querela Pacis*, Einleitung) https://freidok.uni-freiburg.de/dnb/download/5754 (15.3.2017).

147 DUNGEN, V. "Erasmus: The 16th Century's Pionieer of Peace Education and a culture of Peace", *Journal of East Asia & International Law*, 2009, Vol. 2, Issue: 2, s. 414.

148 DUNGEN, s. 414.

149 Padovalı Marsilius'ta çatışmanın çözülebilmesi için göksel site karşısında dünyevi siteye üstünlük verilmesi gerekmekteydi (MAIRET, Gerard, "Padovalı Marsilius'tan Louis XIV'e laik devletin doğuşu". *Devlet Kuramı*. der. AKAL, Cemal Bali, Dost Yayınları, Ankara, 2005, s. 226).

150 FAULKNER, s. 143.

151 DUNGEN, s. 415.

152 DUNGEN, s. 427.

153 ERASMUS, *Deliliğe Övgü*, s. 15.

154 ERASMUS, Desiderus, *Savaşa Karşı*, Aylak Adam Kültür ve Sanat Yayıncılık, 2013, s. 22.

155 ERASMUS, *Savaşa Karşı*, s. 22.

*Barışın Yakınması (Querela Pacis)* başlıklı eseri 1516'da Cambrai'de gerçekleşmesi planlanan ancak toplanamayan bir barış konferansı için kaleme alınmıştır. Burgonya ve Castile vekili olan Jean le Sauvage'ın çağrısı üzerine, Hollanda'daki uzun süreli barışı güvence altına almak için Fransa'yla ilişkilerin sakinleştirilmesini savunmak için yazılmıştır. Erasmus *Dindar bir Hıristiyan hükümdarına Öğüt* başlıklı yazısı ile Şarlken'i uyarır ve sonunda 1517'de Zweig'ın deyimiyle bütün dillere çevrilmiş olan[156], ama yine de hiçbir ulusun bilmediği *Querela Pacis* yani "Avrupa'nın tüm ulusları ve halklarınca aşağı görülen, kovulan ve öldürülen barışın yakınması"nı yazar.[157] Erasmus "İnsanın ağzını savaş aleyhine açması, artık bir delilik ve Hıristiyanlığa aykırı bir davranış sayılıyor" demektedir.[158]

*Querela Pacis*'te (Barışın Yakınması) "bütün dünya tek bir vatandır" demektedir.[159] Zweig'a göre Erasmusla birleşik Avrupa devletleri ideali ilk kez belirginleşir.[160] Bu eserde özellikle hıristiyanların hıristiyanlarla savaşını eleştiren Erasmus, Prens'e barış çağrısı yapmaktadır. Bu eseri "Barış"ı konuşturarak yazan Erasmus "Eğer faniler, masumluğuma ve kendilerine sunduğum avantajlara rağmen benden nefret ediyor, beni reddediyor ve yerden yere çalıyorsa, bana karşı takındıkları aşağılayıcı tavrı ve günahkarlıklarını eseple karşılamam mümkün değil. İnsanların tüm mutluluklarının kaynağı olan bana, böylesi bir darbe indirmekle, bizzat kendi çıkarlarından uzaklaşıyor ve en kötü felaketleri üzerlerine çekiyorlar" demektedir.[161] Savaşın devletler için en kesin afet olduğunu söyleyen Erasmus, Cicero'yu alıntılayarak "yasalar silahların ortasında dilsizdir" diyecektir.[162]

Şarlken, Erasmus'un barış yanlısı politikası yerine savaş yanlısı bir politika gütmüştür. Erasmus bu konuda hayal kırıklığını gizlememiştir. Erasmus Şarlken'in savaş politikasını açık açık birçok yerde eleştirmektedir. Özellikle I. François ile savaşı haklı bulmamaktadır.[163] Erasmus özellikle Hıristiyan ülkeler

[156] Bu eserin Türkçe'ye sadece bir bölümü çevrilmiştir: "Dört Bir Yandan ve Tüm Uluslar Tarafından Kovulan Barışın Yakınması", çev. Hülya Tufan, Cogito, sayı: 3, 1995, ss. 7-13.

[157] ZWEIG, s. 96.

[158] ZWEIG; s. 96.

[159] ERASMUS, Desiderus, *The complaint of Peace*, http://oll.libertyfund.org/titles/erasmus-the-complaint-of-peace (19.03.2017).

[160] ZWEIG, s. 94.

[161] ERASMUS, "Dört Bir Yandan ve Tüm Uluslar Tarafından Kovulan Barışın Yakınması", s. 8.

[162] ERASMUS, "Dört Bir Yandan ve Tüm Uluslar Tarafından Kovulan Barışın Yakınması", s. 13.

[163] KOERBER, s. 100; 104.

arasında bir barış olması gerektiğini düşünmekteydi. Anlaşmaların barış için yapılması ve savaşa son verilmesi gerektiğini söyleyen Erasmus, bu anlaşmalara genellikle uyulmadığından bahsetmektedir.[164] *Bir Hıristiyan Prensin Eğitimi*nin de son bölümünde Erasmus barış ile ilgili görüşlerini ortaya koymaktadır.

*Bir Hıristiyan Prensin Eğitiminde* savaşların daima iyi olanı yok ettiğini söyleyen Erasmus, savaşın savaşı doğurduğu belirtir.[165] Prensin krallığın sınırlarını genişletmenin anlamsız olduğunu ve yarar sağlayacakmış gibi görünen girişimin korkunç bir kayıpla sonlandığının farkına vardığında çok geç kalınmış olunabileceğini söyler.[166] Genellikle savaş için haklı sebepler bulunduğunu söyleyen Erasmus, Papalığın her türlü savaşı mahkum etmediğini Augustinus'un da bunu tasdik ettiğini belirten İsa'nın felsefesinin büsbütün savaşa karşısında olduğunu söyler.[167]

Erasmus, "Bugünlerde İngilizler genellikle, yalnızca Fransızlardan Fransız olmalarından kaynaklı nefret etmektedirler. İskoçlar, yalnızca birer İskoç oldukları için İngilizlerden nefret etmektedirler; İtalyanlar Almanlardan, Swabia'lılar (Güneybatı Almanya) İsviçrelilerden nefret etmektedir, eyalet eyaletten, kent kentten nefret etmektedir" demektedir. Bu saçma sapan etiketler neden İsa'nın andının bizi birleştirebileceği yerde daha çok anlam taşıyor diye soracaktır.[168] Bu ifadesinde de Hıristiyanlığın ona göre birleştirici bir unsur olduğunu görmekteyiz.

*Dulce Bellum*'da Erasmus, "Sonra da kalkmış Türklere küfrediyoruz; peki Türkler için her gün birbirimizi katlettiğimizi izlemek kadar memnun edici bir şey daha olabilir mi?" diye sormaktadır.[169] Erasmus Türklere savaş açmanın Hıristiyanlıkla ilgisi olmadığını belirtmektedir.[170] *Bir Hıristiyan Prensin Eğitimi*'de ise Türklere karşı alelacele bir savaşa girmek yerine "ilk önce kendimizin gerçek Hıristiyanlar olduğuna kanaat getirelim ve ondan sonra uygun görünüyorsa

[164] ERASMUS, *Bir Hıristiyan Prensin Eğitimi*, s. 157.
[165] ERASMUS, *Bir Hıristiyan Prensin Eğitimi*, s. 170.
[166] ERASMUS, *Bir Hıristiyan Prensin Eğitimi*, s. 172.
[167] ERASMUS, *Bir Hıristiyan Prensin Eğitimi*, s. 173.
[168] ERASMUS, *Bir Hıristiyan Prensin Eğitimi*, s. 177.
[169] ERASMUS, *Savaşa Karşı*, s. 51.
[170] "Türklere bu kadar sık savaş açmamız da bana pek kabul edilebilir gelmiyor doğrusu. Eğer dinimizi yaymak konusunda tek güvencemiz bu yardımlara dayanıyorsa şüphesiz bunun Hıristiyanlık diniyle pek ilgisi yok. (...) Gelin neşeli zenginliklerimizin, muazzam sayıda askerimizin ya da muazzam gücümüzün gösterişini yapmayalım. Bırakalım Türkler hiçbirimizde bu heybetli ünvanları değil, Hıristiyanlığın kesin simgelerini görsünler." (ERASMUS, *Savaşa Karşı*, s. 65).

Türklere saldıralım" demektedir.[171] "Türklerle Savaşmalı Mı?" *Consultatio de bello turcico* (1530) başlıklı yazısında öncelikle Hıristiyanların Hıristiyanlara uyguladığı gaddarlık ve şiddetin eleştirilmesi gerektiğinden yanadır.[172] Barışı sağlamanın Afrika'yı ordularla ele geçirmekten daha önemli olduğunu belirten Erasmus'un fetih politikalarına karşı durduğunu görmekteyiz.[173]

Savaşın hiçbir zaman kamu yararına olmadığını belirten Erasmus, kilisenin benimsediği Augustinusçu haklı savaş kuramına da karşı çıkmış olur.[174] Buna ilişkin tek istisna Evrensel Hıristiyan *respublica*sının huzuru için Türklere karşı savaştır. Koerber burada Erasmus'un kendi ilkeleriyle çeliştiğini söylemektedir.[175] Koerber, bu yazı kaleme alınırken Türklerin 1529'da Viyana kapılarına dayanmasının da etkili olduğunu belirtmektedir. Koerber'e göre Erasmus'un *Consultatio de bello turcico* başlıklı yazısı Erasmus'un yine de bir tür haklı savaşı onayladığını göstermektedir.[176] Aslında bu yazısında Erasmus haklı savaşın ancak savunma amaçlı olması ve ölçülü olması gerektiğini vurgulamaktadır.[177] Herding'e göre Erasmus'ta haklı savaşa ilişkin tek istisna Türklerle savaş gibi görülse de onu da spiritüel bir boyuta çekmeye çalışmaktadır.[178] Bu düşüncenin kaynağını Erasmus'un bir diğer eserinde *Enchirion militas Christi*'de bulabilmekteyiz. Buna göre Hıristiyan bir savaşçının dış dünyayla değil içsel bir savaş sürdürmesi gerektiğini söylemektedir.[179]

Erasmus, barış düşüncesini iki temele dayandırır Yeni ahit ve tabii hukuk.[180] Barış ona göre Tanrının ve tabiatın en üstün yasasıdır.[181] Savaş oldu-

---

171 ERASMUS, *Bir Hıristiyan Prensin Eğitimi*, s. 178.

172 ERASMUS, Desiderus, "Türklerle Savaşmalı Mı?", çev. Hülya Tufan, Cogito, sayı: 3, 1995, ss. 13-14.

173 ERASMUS, *Bir Hıristiyan Prensin Eğitimi*, s. 179.

174 KOERBER, s. 98.

175 KOERBER, s. 98.

176 KOERBER, s. 100.

177 KOERBER, s. 100.

178 HERDING, Otto, "Frieden und Krieg", s. 26. https://freidok.uni-freiburg.de/dnb/download/5749 (14.03.2017).

179 HERDING, s. 18.

180 Erasmus'ta tabii yasa Stoacı üçlemeyi (lex aeterna, lex nauralis ve lex temporalis) anımsatan bir biçimde tabii yasa (lex naturae), eserlerin hukuku (lex opera), inancın yasası (lex fidei) (KOERBER, s. 83). Mccullough, Erasmus'un hukukçu olmasa da yine de yasa ve hukuka ilgisiz olmadığını belirtmektedir (MCCULLOUGH, Douglas, "The concept of Law in the Though of Erasmus", *Erasmus Studies*, Vol. 1, Issue: 1, s. 89).

181 KOERBER, s. 96.

ğunda iyi yasaların askıya alındığını belirten Erasmus, savaşın nedeni olarak yasanın dikkate alınmamasını gösterir.[182] Savaşların prenslerin egoist istekleri nedeniyle çıktığını söyleyen Erasmus, bundan zarar görenin her zaman halk olduğunu belirtir.[183]

İspanya'da Şarlken'in danışmanlarından Gattinara Erasmus'tan etkilenmiştir.[184] Erasmus'un antiemperyalist ve pasifist tavrını benimseyen Vives, Avrupa'da barış özlemini açığa vuran *De la pacifición* (Barış üstüne 1529) adlı eseri kaleme almıştır.[185] Erasmusçu akımın diğer iki önemli temsilcisi de Valdés kardeşlerdir. Alfonso de Valdés Şarken'in (V. Carlos) sekreterliğine kadar yükselmiştir.[186] Valdés, savaşın ancak kralın değil halkın çok önemli bir yararı olduğunda göze alınabileceğini söylerken Erasmus'u alıntılayarak "en eşitsiz barışın, en adil savaştan daha iyi olduğunu" ifade etmiştir.[187] Avrupa'yı dostluğa ve birliğe çağıran ve Şarlken'den umutlu olan Andrés Laguna da Erasmus'un takipçileri arasında sayılmaktadır.[188] Erasmus'un savaş karşıtı düşünceleri Grotius'un devletler hukukuna[189] ilişkin görüşlerini de etkilemiştir.[190]

## Sonuç

Erasmus, Prensin hümanist bir eğitimle yoğrulmasının tüm toplum için önemli olduğu görüşündedir. Bu hümanist eğitim anlayışı Antik Yunan ve Roma geleneğinin Hıristiyan öğelerle kaynaşmasından oluşmaktadır. Erasmus'un hümanizmi özgür iradeyi ve bireyin otonomisini de temel aldığından Luther'in reform hareketiyle bir çatışma içindedir. Hıristiyan *respublica* idealinden kopamayan Erasmus, kilisenin önemli bir reforma ihtiyacı

182 KOERBER, s. 96.

183 KOERBER, s. 97.

184 KOERBER, s. 103.

185 AKAL, *Modern Düşünceni Doğuşu*, s. 172.

186 AKAL, *Modern Düşünceni Doğuşu*, s. 172.

187 AKAL, *Modern Düşünceni Doğuşu*, s. 173.

188 AKAL, *Modern Düşünceni Doğuşu*, s. 183.

189 Ona göre Tanrı olmasa da tabii hukukun olduğunu belirtmektedir. Direnme hakkına Grotius da Erasmus da temelde karşı, Erasmus karşı oluşunu Paulus'un öğretisiyle temellendirirken Grotius sözleşme teorisine dayandırmaktadır ve direnme hakkını yasaklamaktadır. Erasmus'un öğretisinin Grotius tarafından devam ettirildiğini söylemek mümkündür (KOERBER, ss. 107-108).

190 SCHINDLING, Anton, "Scarabaeus aquiliam quaerit. Humanismus und dei legitimation von Krieg und Frieden", *Funktionen des Humanismus. Nutzen des Neuen in der humanistischen Kultur*, Hrsg, WALTHER Gerrit, Wallstein Verlag, 2006, s. 361.

olduğunun farkındadır. Eserlerinde hem papalığa hem de prenslere ilişkin önemli eleştiriler getirmekte ve Hıristiyanlığın temelini gözden kaçırdıklarını düşünmektedir. Seçimle gelmeyen bir Prens'in erken yaşta eğitilmesi gerektiği düşüncesiyle *Bir Hıristiyan Prens'in Eğitimi*'ni kaleme almıştır. Şarlken'e adadığı bu eser Erasmus'un hümanist bakış açısını ortaya koymaktadır.

Erasmus, Thomas More'un *Ütopya*'sı ile aynı dönemde kaleme aldığı *Bir Hıristiyan Prensin Eğitimi*nde prensin hümanist eğitimle bir tiran haline gelmesinin engellenebileceğini düşünmektedir. Prense barış konusunda da öğütler veren Erasmus, hümanist eğitimle erdemli bir Prens'in oluşturulabileceği görüşündedir. Bu yanıyla bir ütopyayı hatırlatan Erasmus'un eseri, birçok prens için bir kılavuz olmuştur. Hümanist eğitim anlayışını ortaya koyması açısından önemli olan bu eser, Prens'e verdiği öğütler bakımından da güncelliğini ve evrenselliğini yitirmemiştir. Bu açıdan Erasmus'un *Bir Hıristiyan Prens*in *Eğitimi* hukuk eğitiminde[191] More'un *Ütopya*'sı ve Machiavelli'nin *Prens*'i kadar üzerinde durulmaya değerdir.

[191] Akal'ın da belirttiği gibi siyasi düşünce tarihçileri, düşünürleri kronolojik bir dizge içinde sergiledikleri çalışmalarında Erasmus'a sınırlı yer ayırırlar (AKAL, *Modern Düşüncenin Doğuşu*, s. 12).